
EEN MONOGRAM OP HET SCHILDERIJ „GRANIDA EN DAIFILO” VAN GERARD VAN HONTHORST GEÏDENTIFICEERD

Gerard van Honthorst (1592-1656) is een van de cyfereën van de Utrechtse schilderkunst in de 17de eeuw. Zowel tijdens zijn leven als in latere eeuwen werd Van Honthorsts werk in binnen- en buitenland zeer hoog gewaardeerd. In eigen land stond Van Honthorst onder meer in hoog aanzien bij stadhouder Frederik Hendrik van Nassau en diens echtgenote Amalia van Solms Braunfels. Tot het eind van zijn leven zou Van Honthorst een graag geziene leverancier van schilderijen voor het Nassause hof blijven. Een van Van Honthorsts schilderijen die in de collectie van Frederik Hendrik en Amalia terecht kwamen is „Granida en Daifilo”, dat in 1625 werd vervaardigd (afb. 1). Het schilderij bevindt zich tegenwoordig in het Centraal Museum te Utrecht. Vorig jaar werd het schilderij ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van het Centraal Museum gerestaureerd door Peter

Dik te Laren. Naar aanleiding van die restauratie werd het schilderij aan een natuurwetenschappelijk en kunsthistorisch onderzoek onderworpen. De resultaten van het onderzoek werden vastgelegd in een publicatie¹). In deze publicatie wordt onder meer nader ingegaan op de oorspronkelijke bestemming van het schilderij²).

Van Honthorst schilderde „Granida en Daifilo” in 1625. Dat jaartal staat samen met zijn naam op de herdersstaf op de voorgrond van het schilderij. Jonkvrouwe De Jonge vermeldde als herkomst van het schilderij: „Afkomstig uit het paleis van Keizer Wilhelm II te Berlijn, 1918; uit het vroegere bezit van Prins Frederik Hendrik”³). Voordien werd algemeen aangenomen dat de geschiedenis van het schilderij alles met Berlijn te maken had⁴). Ook na de vermelding door Jonkvrouwe De Jonge, die overigens geen bron-

Afb. 1. Gerard van Honthorst, *Granida en Daifilo*, 1625. Utrecht, Centraal Museum.

Afb. 2. Gerard van Honthorst, *Granida en Daifilo*, 1625. Detail van inventarisnummer, rechts onder op het schilderij. Utrecht, Centraal Museum.

Afb. 3. Gerard van Honthorst, *Granida en Daifilo*, 1625. Detail van inventarisnummer, midden op achterzijde van het originele doek. Utrecht, Centraal Museum.

Afb. 4. Anoniem Utrechts meester, *De afkondiging van het nieuwe regeringsreglement door Willem III te Utrecht in 1674, ca. 1674*. Utrecht, Centraal Museum.

vermelding gaf, bleef er twijfel bestaan over het feit dat „Granida en Daifilo” uit het bezit van Frederik Hendrik zou komen. Voor de Duitse kunsthistoricus Börsch-Supan was dat niet het geval⁵). Het schilderij was volgens hem, ondanks het verschil in titel, te identificeren met nummer 110 uit een inventaris van het bezit in paleis Honselaarsdijk. In die inventaris van 1707 wordt dat nummer als volgt vermeld: „Schoorsteenstuk van Honthorst synde de Fabel uyt Ariosto van Angelico en Medor”⁶). Dat schilderij bevond zich toen in „Syne Majestyts antichambre aan de parterre”.

Over de herkomst van Van Honthorsts „Granida en Daifilo” hoeft thans geen twijfel meer te bestaan. Tijdens de restauratie kwam op het schilderij rechts onder het nummer 110 te voorschijn (afb. 21⁷).

Over wat er verder met het schilderij gebeurde zijn we eveneens dankzij Börsch-Supan ingelicht⁸). Via twee erfenissen gingen schilderijen uit bezit van Frederik Hendrik en Amalia naar Duitsland. Allereerst was dat na het overlijden van Amalia van Solms in 1675. Haar oudste dochter Louise Henriette, die gehuwd was met Frederik Willem, keurvorst van Brandenburg, erfde toen een aantal schilderijen, dat naar Berlijn werd overgebracht. Daar was „Granida en Daifilo” niet bij.

De tweede erfenis had plaats na het overlijden van Willem III van Oranje, koning van Engeland, die in 1702 stierf. Over zijn erfenis ontstond enige deining. Toen Willem III in 1688 naar Engeland was vertrokken werd hij politiek en militair gesteund door het vorstenhuis van Brandenburg. Keurvorst Frederik I rekende erop dat hij zowel omwille van zijn hulp aan Willem III - de laatste telg in de hoofdlijn van het huis van Oranje - maar ook op grond van het testament van zijn grootvader, prins Frederik Hendrik van Nassau, als enige erfgenaam van het bezit der Oranjes in aanmerking te komen. Dat viel echter anders uit, want Willem III had Johan Willem Friso, de zoon van zijn neef Hendrik Casimir van Nassau-Dietz tot erfgenaam gemaakt. Frederik I vocht echter het testament aan en reisde om deze kwestie niet minder dan drie keer naar Den Haag. De zaak zou echter dertig jaar in beslag nemen voor ze opgelost werd. De beschikking over de paleizen was snel geregeld: Frederik I nam al tijdens zijn eerste verblijf in Den Haag in 1702 de paleizen Honselaarsdijk, Ter Nieuburch, Huis ten Bosch en Het Oude Hof - paleis Noordeinde - in bezit. Paleis Het Loo liet hij, inclusief de inboedel, over aan de tak Nassau-Dietz.

In 1731 verkocht Frederik Willem I paleis Ter Nieu-

burch te Rijswijk en Huis ten Bosch. Het paleis Honselaarsdijk en Het Oude Hof bleven in Pruisisch bezit tot prins Willem V van Nassau beide paleizen in 1754 van Frederik de Grote kocht.

In drie transporten werden schilderijen, die afkomstig waren uit de genoemde paleizen overgebracht naar Berlijn: in 1720, 1742 en 1746. Tijdens dit laatste transport werden acht schilderijen, alle afkomstig uit Honselaarsdijk, naar Den Haag gebracht om van daaruit naar Berlijn te verhuizen. Onder deze acht schilderijen bevond zich „Granida en Daifilo“.

Behalve het inventarisnummer 110 kwam tijdens de restauratie nog een nummer te voorschijn. Toen aan de achterzijde van het schilderij het doek werd verwijderd dat daar als versteviging op het originele doek was aangebracht, kwam in het midden van dit laatste doek het nummer 41 te voorschijn met boven het nummer een gekroond monogram (afb. 3). In de reeds genoemde publicatie schreef ik dat cijfer en monogram waarschijnlijk waren aangebracht toen het schilderij in Duits bezit was⁹). Uit verder onderzoek is gebleken dat dit onjuist is: het betreft namelijk het monogram van Willem III. Datzelfde monogram is ook te zien op een schilderij, gemaakt door een anoniem Utrechts meester en voorstellende „De afkondiging van het nieuwe regeringsreglement door Willem III te Utrecht in 1674“ (afb. 4). De bewuste monogrammen zijn hier te zien aan de ramen van de Statenkamer aan het St. Janskerkhof.

De identificatie van het monogram is geen spectaculaire vondst, maar maakt het wel mogelijk de geschiedenis van Van Honthorsts meesterwerk „Granida en Daifilo“ iets scherper in beeld te krijgen.

Goudenregenstraat 54
4131 BE Vianen

Jos de Meyere

Noten

1. J. de Meyere, „Granida en Daifilo“ (1625) van Gerard van Honthorst. *Onderzoek en restauratie*, Utrecht (Centraal Museum) 1988.
2. *Ibid.*, 21-25.
3. C. H. de Jonge, *Catalogus der schilderijen*, Utrecht (Centraal Museum) 1952, cat. nr 151.
4. W. Stechow, „Review of Illa Budde's book „Die Idylle im holländischen Barock“, Cologne 1929“, *Kritische Berichte zur Kunstgeschichtlichen Literatur 1928-1929*, 185 bijvoorbeeld brengt het schilderij in verband met andere stukken die in 1625 voor Berlijn zouden zijn vervaardigd.
5. H. Börsch-Supan, „Die Gemälde aus dem Vermächtnis der Amalia von Solms und aus der Oranischen Erbschaft in den brandenburgisch-preussischen Schlössern“, *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 1967, 178 en 198 nr 127.
6. Angelica en Medoro zijn figuren die voorkomen in Ariosto's *Orlando Furioso*.
7. „Nr. 110“ lijkt overigens een ouder nummer (74?) te vervangen.
8. Börsch-Supan (noot 5), 143-198.
9. De Meyere (noot 1), 33.

DE BOUWER VAN DE RODE POORT IN UTRECHT

Kort geleden is er een boekje verschenen over de geschiedenis van het Utrechtse huis De Rode Poort¹). Het gaat hierbij om een zogenaamd claustraal huis. Het stond binnen het *claustrum*, het omsloten terrein, van het domkapittel, het college van geestelijken dat verbonden was aan de domkerk. Binnen dit gebied genoot het kapittel immunitet; het oefende er zonder inmenging van anderen bestuur en rechtspraak uit. De claustrale huizen die er stonden, waren bestemd voor de kanunniken, de leden van het kapittel. Resten van het claustrale huis de Rode Poort bevinden zich nog in de Gemeentelijke Muziekschool aan het Domplein 4-5. Daartoe behoort een middeleeuwse beschilderde piscina, een ingebouwd bekken waarin de priester tijdens de mis de handen waste. Zo'n rituele handwassing wordt zelfs op een beschildering in de piscina afgebeeld.

In het boekje neemt de schrijfster, drs Marieke van Vlierden, de veronderstelling van S. Muller Fz. over dat dit huis gebouwd werd door domproost Floris van Jutphaas, die in 1337 overleed. Hij zou het huis heb-

ben overgedaan aan zijn gelijknamige zoon. Deze Floris van Jutphaas, proost van Oldenzaal, werd in 1350 als bezitter van het huis vermeld in een oorkonde die betrekking heeft op het westelijk buurpand. Na deze vermelding uit het midden van de veertiende eeuw zou het, aldus drs Van Vlierden, vervolgens tot het jaar 1418 „stil in de archieven“ zijn gebleven²). Uit de gegevens waarover ik beschik, blijkt dat het met die stilte nogal meevalt en dat de archivalia zelfs de naam van de werkelijke bouwer van de Rode Poort noemen. Zonder uit te sluiten dat nader archiefonderzoek nog wel meer over de oudste geschiedenis van het huis zal opleveren, geef ik hier de resultaten van mijn bronnenstudie tot nu toe weer. Ik beperk me hier tot de oudste archiefgegevens waarover ik beschik.

Een goederenregister van het domkapittel, dat omstreeks 1365 werd aangelegd, vermeldt als bezitters van het huis de proost van Oldenzaal - zoals we zojuist gezien hebben, werd deze functie in 1350 uitgeoefend door Floris van Jutphaas - en Dirk van Jutphaas, beiden domkanunniken. Het huis werd bij die